

Cuprins

Argumentum.....	7
Dreptul internațional... à la russe în cheie orwelliană.....	9
De la <i>Pro Archia Poeta</i> la... Citizenship by Investment	15
Curtea Penală Internațională: sinuosul drum de la idee la realitate.....	23
În căutarea unei definiții a agresiunii internaționale: de la V.V. Pella la Kampala.....	40
„Noul drept al păcii” și raportul dintre dreptul intern și dreptul internațional în viziunea lui Vespasian V. Pella	55
Un triplu reper jurisprudențial la Curtea Penală Internațională – cazul Ongwen	66
Pagini din istoria arbitrajului internațional.....	76
Declarația Universală a Drepturilor Omului la 70 de ani: istoria și oamenii din culisele adoptării documentului	91
Pe tărâmul lui Thanatos, în căutarea unui... drept?	105
Dreptul pacientului de a nu ști... adevărul	114
Violența domestică împotriva femeii. Cifrele pandemiei și măsuri legislative românești	121
Reunificarea familiei – perspectiva CJUE și a CEDO	136
Interesul superior al copilului. Noi sensuri ale unei „formule magice”	146

Dialogul dintre CEDO și Curtea de Justiție a UE privind protecția drepturilor omului.....	157
Glosă pe marginea Protocolului dialogului	182
Robinsonada omului augmentat.....	190

Argumentum

Articolele reunite în acest volum reprezintă doar câteva teme de meditație alese din vasta problematică a Dreptului internațional și a Drepturilor omului, publicate de-a lungul ultimilor ani în reviste juridice sau volume colective. Cruda realitate a războiului care se vrea acoperită printr-un discurs manipulator ce amintește de premonițiile orwelliene și care deformează sensul unor concepte și instituții ale dreptului internațional, *citizenship by investment*, proiect al lumii globalizate care trece peste vechile „iluzii” jurisprudențiale, o scurtă istorie a arbitrajului internațional, a definiției agresiunii și a ideii de justiție penală internațională, sunt mici fragmente din mozaicul dreptului internațional. Acestea se completează cu părți din istoria Declarației Universale a Drepturilor Omului, „noua Magna Carta a umanității”, care este piatra de temelie a drepturilor consacrate astăzi. În încercarea de a răspunde unora dintre provocările lumii moderne legate de revendicarea unor drepturi (sau de reinterpretarea lor), m-am oprit la „dreptul de a muri”, la drepturile femeii în fața flagelului violenței domestice, la drepturile copilului – citite prin prisma „formulei magice” (cum o numea juristul francez Jean Carbonnier) a interesului superior, la drepturile privind reunificarea familială. În același timp, am considerat relevant „dialogul” dintre instanțele europene (Curtea Europeană a Drepturilor Omului și Curtea de Justiție a Uniunii Europene) în materia drepturilor omului și un comentariu asupra „protocolului dialogului” (privind procedura cererilor de aviz consultativ la CEDO). Nu în ultimul rând, mozaicul conține câteva gânduri despre omul „augmentat”, despre ambiția științei de a depăși limitele biologice și de a reconstitui Creația în spațiul insular al laboratorului.

Chiar dacă, în timp, aceste teme vor fi revizitate și actualizate, pentru moment ele reprezintă un util instrument de lucru studenților – cărora le mulțumesc pentru ideea realizării acestei culegeri.

Autoarea

Dreptul internațional... à la russe în cheie orwelliană¹

„Războiul este pace. Libertatea este sclavie. Ignoranța este putere.”²

Contextul

La 24 februarie 2022, omenirea asista stupefiată la invadarea Ucrainei de către Rusia și asculta declarațiile „oficiale” de la Moscova. Nu era un început, ci o continuare violentă a conflictului (deschis în 2014), care în doar câteva zile a schimbat destinele a milioane de oameni, generând cea mai mare criză a refugiaților de la finele celui de Al Doilea Război Mondial. În prealabil (la 21 februarie), Rusia operase recunoașterea Republicilor Populare Donețk și Luhansk (cvasistate separatiste autoprocimate în regiunea Donbas). Consiliul Federației Rusiei a autorizat utilizarea forței militare, iar soldații ruși au intrat în ambele teritorii. Reprezentantul permanent al Federației Ruse la ONU a cerut Secretarului General al ONU să distribuie (ca document al Consiliului de Securitate!) mesajul președintelui rus prin care-și informează naționaliile despre măsurile, în exercitarea dreptului la autoapărare, luate conform dispozițiilor art. 51 din Carta ONU³. Mai exact, acesta decide să conducă „o operațiune militară specială” aprobată de Consiliul Federației Ruse și conformă cu Tratatul de prietenie și asistență reciprocă încheiat cu Donețk și Luhansk în scopul protejării persoanelor (inclusiv cetățeni

¹ Publicat în Revista *Curierul Judiciar* nr. 3/2023, pp. 3-6.

² G. Orwell, *O mie nouă sute optzeci și patru*, Traducere D. Crăciun, Editura Polirom, 2019, p. 111.

³ ICJ, *Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation)*, ICJ, 16 March 2022, Request for the Indication of Provisional Measures, §39, <http://www.icj-cij.org> (accesat la 13.03.2023).

ruși) care au fost victimele abuzului și genocidului săvârșite de regimul de la Kiev în ultimii 8 ani⁴. Două zile mai târziu, reprezentantul permanent al Federației Ruse la UE declară că operațiunea militară specială se înscrie într-un efort de restabilire a păcii, de demilitarizare și de „denazificare” a acestor localități (guvernante, așa cum susține Rusia, de lideri ucraineni neonaziști).

Așa cum știm, au urmat atacuri repetate ce au culminat (în luna mai) cu cucerirea orașelor Herson și Mariupol. Au fost bombardate obiective militare și civile, au fost afectate sistemele de alimentare cu apă și energie electrică.

Încălcând normele dreptului internațional, în septembrie 2022, Rusia anexează ilegal patru teritorii din Ucraina: Luhansk și Donețk, Herson și Zaporojie, invocând dreptul popoarelor la autodeterminare și „alegerea istorică a milioane de oameni”⁵ care au fost victime ale atacurilor teroriste ale Kievului⁶.

Desigur, reacțiile internaționale nu au întârziat să apară. Adunarea Generală a ONU a adoptat Rezoluția ES-11/17 (Aggression against Ukraine), care condamnă invazia și „operațiunea militară specială” din Ucraina, reafirmă ilegalitatea achizițiilor teritoriale internaționale realizate prin recurgerea la forță și la amenințarea cu forța, atrage atenția asupra consecințelor atacării obiectivelor civile (reședințe, școli, spitale) și ale populației civile (în special femei, bătrâni, copii, persoane cu dizabilități), asupra riscurilor folosirii amenințării nucleare, asupra crizei umanitare generate și a consecințelor globale ale conflictului și cere retragerea Rusiei.

Curtea Internațională de Justiție a cerut Rusiei suspendarea operațiilor militare⁸, Consiliul European, conform Statutului, a solicitat

⁴ *Id.*

⁵ The Guardian, *Putin annexes four regions of Ukraine in major escalation of Russia's war*, 30 sept. 2022, <https://www.theguardian.com/world/2022/sep/30/putin-russia-war-annexes-ukraine-region> (accesat la 13.03.2023).

⁶ *Id.*

⁷ United Nations General Assembly, *Resolution adopted by the General Assembly on 2 March 2022, A/RES/ES-11/1*.

⁸ ICJ, *Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation)*, ICJ, 16 March 2022,

încetarea calității de membru a Rusiei⁹, iar Curtea Penală Internațională a decis (la 2 martie 2022, la cererea unui număr de 43 de state membre, printre care și România) începerea investigațiilor privind crimele de război, crimele împotriva umanității și crimele de genocid săvârșite în Ucraina (comise începând din noiembrie 2013)¹⁰.

Manipularea prin limbaj

Alegațiile Rusiei constituie o manipulare a opiniei publice internaționale cu privire la agresiunea comisă asupra Ucrainei. Invocând interesul de a proteja drepturile omului, dreptul la autodeterminare, folosește termenii consacrați de dreptul internațional, dar atribuindu-le alte semnificații. De fapt, cea mai mare „amenințare” venind din partea Ucrainei se pare că este legată de intenția sa de a deveni membru NATO. O intenție absolut legitimă a unui stat independent de a se alătura unei organizații internaționale cu caracter militar. Liderii ruși nu explică de ce „popoarele” din Luhansk, Donețk, Herson și Zaporojie ar avea dreptul la autodeterminare și, mai mult, fac abstracție de dispozițiile Rezoluției 2625(XXV)¹¹, care subliniază că exercitarea acestui drept este permisă fără nicio „intervenție externă” și, totodată, că teritoriul unui stat nu poate

Request for the Indication of Provisional Measures, §86, <http://www.icj-cij.org/> (accesat la 13.03.2023).

⁹ CM/Res(2022)2, Resolution on the cessation of the membership of the Russian Federation to the Council of Europe (Adopted by the Committee of Ministers on 16 March 2022 at the 1428ter meeting of the Ministers' Deputies), <https://www.coe.int/en/web/portal/-/the-russian-federation-is-excluded-from-the-council-of-europe> (accesat la 13.03.2023).

¹⁰ ICC, Situation in Ukraine, ICC 01/22, Investigation, <https://www.icc-cpi.int/ukraine> (accesat la 13.03.2023).

¹¹ General Assembly Resolution 2625(XXV), Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations (A/8082), 24 oct. 1970: „Nimic din ceea ce este cuprins în paragrafele anterioare nu poate fi interpretat ca autorizând sau încurajând orice acțiune care ar dezmembra sau diviza, în totalitate sau parțial, integritatea teritorială sau unitatea politică a statelor suverane sau independente care se comportă în conformitate cu principiul autodeterminării și deci posedă un guvern reprezentând întregul popor aparținând aceluși teritoriu, fără deosebire de rasă, credință religioasă sau culoare” https://treaties.un.org/doc/source/docs/A_RES_2625-Eng.pdf (accesat la 13.03.2023).

face obiectul unei ocupații militare rezultând din folosirea forței contrar dispozițiilor Cartei ONU.

În fața evidenței, discursul rusesc este inversat, Ucraina fiind cea care a „atacat” populația civilă și obiective civile, așa încât „operațiunea militară specială” s-a impus ca o necesitate. Recunoaștem aici limbajul orwellian din „O mie nouă sute optzeci și patru”. Războiul, în conformitate cu tehnica dublu-gândirii, „este simultan, recunoscut și nerecunoscut”¹², fără deznodământ, deci „efectiv continuu”¹³. Această permanentizare a războiului echivalează cu o pace permanentă, spune Orwell¹⁴ în „noualimba”. O pace care e (re)definită și impusă prin orice mijloace de Rusia, începând cu folosirea forței și încălcând principiile dreptului internațional. Confuzia este întreținută prin acest „dublu-gândit” care contrapune două opinii și folosirea lor, după caz, acceptându-le sau respingându-le. Este, așa cum scria Orwell, o formă de manifestare a puterii prin controlul asupra minții¹⁵. Conștient că deformează realitatea, cel care o face are conștiința liniștită datorită dublu-gândirii, care este „esența ideologiei, folosind înșelătoria voită și păstrând simultan intransigența tipică unei onestități absolute”¹⁶. Într-un sistem totalitar, gândirea și limbajul se corup reciproc. „Denazificarea” Ucrainei este un exemplu elocvent pentru că se înscrie în această logică inversată, care instigă la înlăturarea președintelui ucrainean, care ar încuraja neonazismul, în ciuda faptului notoriu că acesta este descendent al unui supraviețuitor al Holocaustului.

Înlocuind celebra formulă titulesciană a forței dreptului cu cea a dreptului forței, liderii ruși par a folosi „lecția” odiosului personaj O'Brien: „Adevărata putere, pentru care trebuie să luptăm zi și noapte, este puterea asupra oamenilor. Cum își impune un om puterea asupra altuia? Făcându-l să sufere. [...] Puterea înseamnă să provoci durere și umilință. Puterea înseamnă să sfâșii mintea umană în bucățele și apoi să le rearanjezi în forme noi după bunul tău plac. [...] Vechile civilizații au

¹² G. Orwel, *op. cit.*, p. 208.

¹³ *Ibid.*, p. 216.

¹⁴ *Id.*, p. 218.

¹⁵ G. Orwell, *op. cit.*, p. 292.

¹⁶ *Id.*, p. 238.

pretins că se întemeiază pe iubire sau dreptate. Civilizația noastră se întemeiază pe ură. În lumea noastră nu vor exista alte sentimente în afară de frică, furie, triumf și înjosire de sine. [...] Întotdeauna va exista beția puterii, care va crește întruna și va deveni tot mai subtilă. Întotdeauna vor exista fiorul victoriei, senzația pe care o ai când calci în picioare un dușman neajutorat. Dacă vrei o imagine a viitorului, imaginează-ți un bocanc călcând o față de om – pentru totdeauna¹⁷. Din păcate, asistăm la acest gen de discurs și de comportament pentru care demnitatea umană și regulile nu mai contează. Politica liderilor ruși pledează pentru uitarea umanității din noi, pentru o lume distopică asemănătoare cu cea „minunata lume nouă”¹⁸ descrisă de Huxley (fost profesor al lui Orwell) în care tirania instalată la nivel global folosește ideologia și tehnologia pentru a distruge impulsurile normalității umane și pentru a crea o masă docilă, consumatoare de *soma*, drogul „perfect” al uitării de sine și al fericirii¹⁹.

Exercițiul propagandistic susținut de media rusească și de lideri proeminenți a pregătit terenul pentru acest teribil război de agresiune după ce, în ultimele decenii, statele lumii au făcut eforturi constante pentru a împiedica asemenea acte. Agresiune comisă de către un stat membru ONU care (mai ales) prin poziția privilegiată în Consiliul de Securitate avea ca misiunea păstrarea păcii și securității internaționale... Propaganda a dezinformat metodic opinia publică națională și internațională transmițând mesaje false pentru a reaminti pericolul nazist, pentru a rescrie istoria fostului imperiu, pentru a justifica raptul teritorial, pentru a culpabiliza Ucraina etc. Știrile false (a căror incriminare a fost cerută încă din 1925 de Vespasian V. Pella²⁰) constituie și azi „mijlocul cel mai sigur de a pregăti starea de spirit belicoasă care oferă unei națiuni curajul de a întreprinde un război agresiv”. Și care, așa cum

¹⁷ *Ibid.*, p. 294.

¹⁸ A. Huxley, *Minunata lume nouă. Reîntoarcerea în minunata lume nouă*, Ed. Polirom, 2003, pp. 297, 298.

¹⁹ *Id.*, p. 124.

²⁰ V.V. Pella, *Criminalitatea colectivă a statelor și dreptul penal al viitorului*, Ed. Hamangiu, 2017 (traducerea A. Ciucă, A. Gentimir, R. Boca), p. 327.

am subliniat, folosesc ca suport terminologia consacrată în limbajul internațional²¹, dar atribuindu-i sensuri deformatoare.

Desigur, concluziile se desprind de la sine. Sub ochii noștri, limbajul și politica se deformează reciproc, construind o realitate absurdă ce amintește de sintagma „banalitatea” răului²² ca o deviere de la rațiune și normalitate și ca justificare pentru comiterea unor crime fără precedent și pentru încălcarea tuturor regulilor dreptului internațional.

²¹ A. Ciucă, *Limba dreptului internațional*, în *Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale* nr. 4 (vol. 11)/2016, pp. 513-519.

²² H. Arendt, *Eichmann la Ierusalim. Raport asupra banalității răului*, Ed. Humanitas, 2008.

De la Pro Archia Poeta la... Citizenship by Investment²³

O pledoarie ciceroniană, aproape necunoscută, ne dezvăluie concepția marelui avocat-orator al Antichității despre necesitatea existenței unei legături efective între persoană și stat. Peste secole, Curtea Internațională de Justiție ridică efectivitatea la nivel de principiu în dreptul internațional. Astăzi, tema revine în actualitate odată cu întrebările generate de dobândirea cetățeniei prin „investiție”, proiect al lumii globalizate care trece peste vechile „iluzii” jurisprudențiale.

Suntem la Roma, în anul 63 î.H., într-o lume „etajată” social în funcție de avere și demnități în care coexistă ordinele senatoriale (nobiliare), equestriene, curiale cu *populus* (cetățeni născuți liberi care aveau o avere de până la 400.000 de sesterți cu un statut superior rezidenților străini)²⁴, cu lucrătorii liberi și cu sclavi²⁵. Cetățenia era acordată prin legi care ofereau diferite forme de protecție, fără a urmări în mod special raportul cetățean-stat. Astfel, cetățenii romani aveau avantaje incontestabile față de noncetățeni: nu puteau fi torturați, pedeapsa cu moartea putea fi executată prin decapitare (considerată cea mai ușoară și umană formă), în caz de arestare puteau cere eliberarea pe cauțiune²⁶. În plus, în cauze privind statutul de cetățean, aveau acces la toate instanțele și gradele de jurisdicție (inclusiv la Senat). Unele persoane din teritoriile cucerite primeau statutul de *cives sine suffragio*, ceea ce, evident, sugerează o neimplicare politică.

²³ Publicat în revista *Curierul Judiciar* nr. 1/2023, vol. XXII, pp. 3-17.

²⁴ H. Yates, *Historical Background of Cicero's oration, the citizenship of Archias*, *The Virginia Teacher*, vol. 7 nr. 6, June 1926, pp. 173-176.

²⁵ E. Romàn, *Citizenship and Its Exclusions, A Classical, Constitutional and Critical Race Critique*, New York University Press, 2010, p. 23.

²⁶ *Ibid.*, p. 173.

Cu puțin timp înainte (anul 65 î.H.), fusese adoptată *Lex Papia Peregrinis*, care impunea alungarea din capitală a tuturor străinilor. Legea fusese inițiată de primele două ordine (senatorial și equestrian) ca măsură politică împotriva fraudelor electorale (care, așa cum pretindeau oponentii lor, ar fi fost realizate cu ajutorul străinilor)²⁷.

Este judecată o cauză a unuia dintre cei mai cunoscuți poeți ai momentului, Aulus Licinius Archias, al cărui avocat este Cicero.

Potrivit legii *Papia Peregrinis*, Archias era străin. Cu toate acestea, în temeiul legii *Julia*²⁸ și al legii *Plautia Papiria*²⁹, care acorda cetățenia romană străinilor din orașele aliate Romei care erau înregistrați de un pretor, Archias era cetățean. Născut în Antiohia (în jurul anului 120), a ajuns la Roma și și-a consolidat reputația de poet sub patronajul generalului Lucius Lucullus cu ajutorul căruia (în anul 93 î.H.) dobândește statutul de cetățean în Heraclea (fiind înregistrat de pretorul Quintus Metellus Pius)³⁰. Stabilizat la Roma, aștepta dobândirea cetățeniei romane depline. Se împrietenește cu Cicero, căruia îi predă lecții de retorică, având o influență majoră asupra întregii lui viați.

Poetul este acuzat de Gratus (un cetățean aristocrat) că a uzurpat ilegal calitatea de cetățean roman. Arată că numele lui nu se găsește nici în registrele pretorilor, nici în „sulturile” recensământului din perioada în care acesta a pretins că locuia la Roma.

Apărându-și mentorul, Cicero pledează pentru cetățenia care profită binelui public, o cetățenie bazată pe prietenie și egalitate între oameni. Mai mult, adaugă cetățeniei o dimensiune metafizică, în sensul de răsplată divină pentru cei care-și aduc contribuția la binele comun. Concepția sa era cunoscută din lucrarea *De republica*³¹: nimeni nu poate

²⁷ *Id.*

²⁸ *Lex Julia*, din anul 90 î.H., conferă cetățenia romană locuitorilor Peninsulei italiice după războiul civil. V.M. Ciucă, *Drept roman. Lecțiuni*, Ed. Universității Al. I. Cuza, 2014, ed. a II-a, vol. 1, p. 276.

²⁹ Din 89 î.H., adoptată de M. Plautius Silvanus și C. Papirius Carbo, care generalizează concesiunile acordate prin *Lex Julia* și acordă cetățenie străinilor cu condiția fie înregistrați la Roma de un pretor în 60 de zile.

³⁰ H. Yates, *op. cit.*, p. 173.

³¹ Cicero, *De Republica*, p. 48.

fi cetățean „privat”, iar „virtutea civică” este cea care dă sens vieții³². Paradoxal, Cicero vorbește despre ceea ce noi azi numim *cetățenie europeană* pentru persoanele care provin din *municipia* și care au o țară de „de la natură și una legală”³³, anunțând parcă modelul actual.

Pro Archia poeta este structurat diferit de celelalte discursuri ciceroniene. În doar 32 de paragrafe, se concentrează pe motivele apărării lui Archias, pe aspecte din viața lui, pe probe, pe elogiul literaturii și pe drepturile lui³⁴. Pledoaria aduce în prim-plan aspectele legate de contribuția intelectuală a lui Archias la binele comun și mai puțin argumente juridice. Astfel, subliniază că partajarea cu ceilalți a cunoștințelor de către un om educat este o virtute la fel, ca prietenia, care „leagă umanitatea și previne anarhia”³⁵. Această concepție, exprimată și în *De amicitia*, subliniază idealul realizării egalității sociale prin intermediul prieteniei, în numele căreia cel mai instruit trebuie să coboare de pe piedestal și să-și „ridice” semenii³⁶. De fapt, îndemnul său era adresat elitelor în vederea reconsiderării poziției lor și a implicării sociale, pentru că prietenia, spune el, este deopotrivă între oameni și între oameni și stat (republică). Cicero pledează și pentru importanța literaturii în educația juridică din Republica romană.

În privința acuzațiilor, Cicero arată că registrele pretorilor fuseseră distruse în perioada războiului social, însă dovedește cu martori din Heraclia că Archias era cetățean: „Sunt prezenți ambasadorii heraclieni, cei mai nobili oameni [...] care spun că acest om este înscris în Heraclia... Se doresc registrele publice din Heraclia, dar știm cu toții că arhivele au ars în războiul italian”³⁷. Legat de recensământ, Cicero dovedește că Archias îl însoțise pe Lucullus în campaniile militare în acele perioade, scriind poezii despre eroismul soldaților.

Cicero îl vede pe Archias ca reprezentant al Poeziei și afirmă că numai în virtutea calității de poet ar fi trebuit să i se confere cetățenia

³² *Ibid.*, p. 103.

³³ Cicero, *De legibus*, p. 132.

³⁴ *Id.*

³⁵ Cicero, *De amicitia*, p. 191.

³⁶ *Ibid.*, p. 181.

³⁷ Cicero, *Pro Archia poeta*, VI, 8.